

KRONIEK

TIJDSCHRIFT HISTORISCH AMERSFOORT

JRG 16 • NR 1 • MAART 2014

Opgraving bij Kamp Amersfoort

Tweede Wereldoorlog: struikelstenen en tekeningen

6 'IK HEB ER NAMEN EN GEZICHTEN BIJ GEKREGEN'

De eerste *struikelstenen*

10 MARIA KARSTENS

Tekenaar van het 'foute' Kamp Amersfoort

In memoriam Rob Kemperink (1940-2013)

Rob Kemperink studeerde geschiedenis en Middelnederlandse letterkunde aan de Rijksuniversiteit Utrecht en was docent geschiedenis. Hij publiceerde onder meer over middeleeuwse geschiedenis, de geschiedenis van Amersfoort en van de Veluwe. Een van zijn belangrijkste boeken is *'Bruit van d'Eem': geschiedenis van Amersfoort* (2009), waarvan hij met Burchard Elias de redactie voerde.

Hij was vrijwel zijn hele leven lid van de OVF. In het voetspoor van zijn vader werd hij in 1976 lid van de redactie van *Flehite*. Toen dat blad werd omgezet in een jaarboek bleef Rob redacteur, maar ten slotte werd hij ziek. Hij kon nog net Leen Alberts vragen als zijn opvolger. Hij was in de redactie de specialist voor de Middeleeuwen en schreef ook zelf artikelen en recensies in het jaarboek.

De jaarboekredactie heeft Rob ervaren als een bezonnen, rustige, zorgvuldig en nauwkeurig werkende man. Hij kwam met goede voorstellen; vooral zijn ijveren voor artikelen over de middeleeuwse geschiedenis van Amersfoort en zijn benadrukken van de 'wetenschappelijkheid' zullen ons bijblijven. We zijn hem veel dank verschuldigd voor zijn inzet en zien daar met respect op terug. Zijn heengaan is een groot verlies.

In het jaarboek *Flehite* 2014 zal Burchard Elias een uitvoeriger terugblik schrijven.

JAN LODEWIJKS & GERARD RAVEN

12 ALIDA WITHOOS

Een Amersfoortse schilderes

14 TABAKSSCHUREN

Drie verschillende bouwvormen

EN VERDER

16 Popmuziekgeschiedenis van Amersfoort

18 Nieuw licht op de Windsteeg

20 Drie depotverhuizingen

22 Favoriete voorwerp: Weissenbruch

23 Nieuwe boeken

24 Agenda

OP HET OMSLAG In maart verschijnt het rapport over de opgraving bij de Loes van Overeemlaan (Kamp Amersfoort, zie p. 23). Hier vonden de gemeentelijke archeologen een grote afvalkuil met militair materiaal uit de Tweede Wereldoorlog.

Veiling dubbele prenten

De Oudheidkundige Vereniging Flehite gaat op 11 maart 330 dubbele prenten uit haar collectie veilen. De meeste zijn stadsgezichten van Amersfoort, bijvoorbeeld van De Wit en Doesburgh uit de 17e eeuw, Van Liender en Pronk uit de 18e, Wisselingh en Weissenbruch uit de 19e, Harting en Van Heukelom uit de 20e eeuw. Er zijn ook landkaarten en vrij werk van Willem van Dam. Bij de portretten komen we Jacob van Campen en Everard Meyster tegen, maar vooral Johan van Oldenbarnevelt. Het topstuk is de Keitrekking van Steven van Lamsweerde, een grote 17e-eeuwse prent.

Studente kunstgeschiedenis Cateljne van den Bosch heeft de prenten geselecteerd in het kader van haar stage bij Museum Flehite. Natuurlijk heeft het museum de leidraad

Prenten van Van Lamsweerde (boven) en Harting, met inzetprijzen respectievelijk € 1000,- en € 15,-.

voor het afstoten van museale objecten gevolgd. In overleg met de Collectiecommissie OVF zijn matige inzetprijzen vastgesteld.

De OVF vindt het belangrijk dat de prenten weer onder de mensen komen. Toegang tot de veiling is voorbehouden aan leden van de OVF, op vertoon van hun ledenpas. Bent u geen lid, word het dan alsnog voor € 30,- per jaar. Belangstellenden kunnen de veilinglijst vanaf 1 februari opvragen bij Piek Theisens, p.theisens@museumfleHITE.nl. U

kunt ook een afdruk ophalen bij de receptie, maar belt u dan eerst: 033 247 1100. De prenten zijn gefotografeerd en de serie is digitaal opvraagbaar. Er zijn ook twee kijkuren, op dinsdag 4 en donderdag 6 maart, 16-17 uur.

De veiling zelf is gepland voor dinsdag 11 maart, vanaf 20 uur in het museum. Conservator Gerard Raven zal dan als veilingmeester optreden. Foto's van de prenten worden geprojecteerd. Leden die verhinderd zijn kunnen tevoren een schriftelijk maximumbod uitbrengen. Na betaling aan de OVF krijgt de koper bericht dat hij zijn aankopen op afspraak kan halen.

Een bijzondere tegelcollectie

De collectie van Museum Flehite omvat ruim 27.000 voorwerpen, waarvan de helft in bruikleen is van de Oudheidkundige Vereniging Flehite (OVF). Zo ook de collectie tegels. Ze zijn vaak maar summier beschreven, maar hier maken Ger de Ree (voorzitter Collectiecommissie en kenner van tegels) en Piek Theisens (collectiebeheerder) nu een einde

aan. Sinds januari zijn ze bezig de uitgebreide tegelcollectie te inventariseren en te beschrijven. Deze collectie omvat een aantal bijzondere en soms zelfs zeldzame tegels, met name uit de 17e en 18e eeuw, met voorstellingen van bijvoorbeeld dieren, Bijbelse verhalen en beroepen. Eind dit jaar willen zij een artikel voor de *Kroniek* schrijven.

De Kroon

In een pand aan de Krommestraat 36-38 is Dille & Kamille gehuisvest, sinds de laatste restauratie in 1978. De winkel was na 35 jaar toe aan een nieuwe inrichting. Dat vroeg om verplaatsen van de deur in de historische winkelpui van de linker- naar de rechterzijde. Na instemming door de gemeentelijke monumentencommissie heeft de Amersfoortse aannemerij Burgt & Strooy de pui op vakkundige wijze gespiegeld. In opdracht van Stadsherstel Amersfoort is vervolgens het exterieur gerestaureerd, met name het dak. Het schilderwerk werd opnieuw uitgevoerd in een historische kleurstelling.

De fraaie renaissance voorgevel is gedeels in oorspronkelijke vorm. Deze stamt uit 1663, getuige een jaartalsteen. De gevelsteen met de kroon is de naamgever van het monument. Deze is zwaar beschadigd toen het pand medio vorige eeuw een ijzerwarenwinkel was. De staalkabel van de hijsbalk schuurde elke keer als er handelswaar naar en van zolder werden getakeld tegen de gevelsteen, zodat er door de tijd heen diepe groeven ontstonden.

Met enige inbeelding was de kroon nog wel

herkenbaar, maar het ornament niet. Na enige hoofdbreken wat dit zou kunnen zijn geweest, bracht een foto van rond 1900 helderheid. Aangezien het pand in 1663 was verbouwd in opdracht van brouwersfamilie Van Dashorst, kon het niet anders dan dat de hopplant op de kroon was geplaatst: de smaakmaker van het bier! En natuurlijk gepolychromeerd en verguld, dus niet in het 19de-eeuwse beenderwit waarin menig ornament en gevel in de stad is uitgevoerd. Destijds had men een afkeer van materiaalimitatie en kleurige afwerkingen, maar eerder was gevelornamentiek kleurrijk uitgevoerd. Vooral in het buitenland zijn daar nog voorbeelden van te vinden. Thans proberen we bij restauraties ook de oorspronkelijke kleuren te herleiden en terug te brengen. De gevelsteen is voor restauratie uitgenomen en naar de werkplaats van de firma Van Milt in Lunteren gebracht. Daar is eerst de

verf verwijderd, voor kleuronderzoek en om herstel mogelijk te maken. Een rode kleur op de steen deed vermoeden dat de kroon verguld is geweest. Om vergulden mogelijk te maken is het noodzakelijk dat er een grondering wordt aangebracht; door de samenstelling was deze vroeger rood van kleur. Met speciale reparatiemortel geschikt voor natuursteen, in dit geval Bentheimer zandsteen, werden de beschadigingen hersteld en kregen kroon en hopblad weer hun oude vorm.

Na het uitharden ging de steen naar het restauratieatelier van Leo Scholten in Huissen. Daar zijn kroon en hopblad verguld met zuiver dubbeltorengoud. Om de herkenbaarheid van het hopblad en de -bellen te vergroten zijn hier groenaccenten aangebracht. En zo is recent de spreekwoordelijke kroon op het werk geplaatst ter afronding van de restauratiewerkzaamheden.

GERARD KEIJZER

Redactiewisseling

Na negen jaar heeft **YVONNE TANKE** haar werk als redacteur namens de OVF beëindigd. We zullen haar ervaring als bedrijfsjournalist missen.

FLOOR DE GRAAFF heeft haar rol overgenomen; hij is tevens bestuurslid van de Stichting Flehite Publicaties.

Museumlessen tijdelijk in Mannenzaal

De schoolprojecten van Museum Flehite gaan door, ondanks de sluiting van het museum in verband met de nieuwe fundering van de uitbouwen. De Mannenzaal biedt onderdak, zodat schoolgroepen kunnen blijven kennismaken met de Amersfoortse geschiedenis onder leiding van een museumvrijwilliger. Het project *Jet en Jan*, over een tweeling in 1910, past probleemloos in de Mannenzaal uit 1907. Maar ook de doe-opdrachten van een project over middeleeuws Amersfoort zijn in de Mannenzaal een groot succes. Dit alles is moge-

lijk dankzij de medewerking van het St. Pieters- en Bloklandsgasthuis en de Stichting Levende Historie.

Brongerslezing op vrijdag 25 april

De derde Brongerslezing wordt gehouden door Anton van Hooff over *Een Republiek van Bataven*. Hij legt uit hoe de jonge Nederlandse Republiek haar legitimatie voor de nieuwe staat vond in die van het Rome van de Oudheid. Voorafgaande aan de lezing is er een ontmoeting met soep en brood. Deelname is gratis voor leden van de OVF en de historische verenigingen van Hoogland, Leusden en Soest. Aanmelden verplicht: mw. A.A.B.M. Houet-Berenschot, Vondelplein 1, 3818 BC Amersfoort, aahouet@hotmail.com. Daarbij vermelden met hoeveel personen u komt, of u gebruik maakt van de maaltijd en van welke vereniging u lid bent.

Albert Fiks

De OVF heeft een grote verzameling werken gekregen van de Amersfoortse schilder Albert Fiks (1908-1945). Het betreft enkele schilderijen, ruim vijfhonderd tekeningen en een verzameling oefenschetsen. De werken komen uit familiebezit en worden beheerd door het museum.

Foto: Roel de Vringer/Museum Flehite

Zelfportret van Fiks (olieverf, 1936)

Foto: Ep de Ruiter/Museum Flehite

Eerste Vanvitelli's voor museum

Albert Boersma ontdekte twee gravures van Jasper van Wittel uit 1685. De OVF wist deze ook aan te kopen. Het zijn het afgebeelde Piazza del Popolo (detail) en het Sint-Pietersplein in Rome.

Het nieuwe gezicht van Archief Eemland

Archief Eemland opent dit voorjaar haar deuren in het Eemhuis. Met een verrassend interieur en een vernieuwd aanbod aan diensten en producten zochten de medewerkers ook een passende uitstraling. In de nieuwe

huisstijl spelen de archiefstukken de hoofdrol. Foto's vertellen over het leven van vroegere stadsgenoten en zes frisse kleuren omlijsten deze geschiedenisbeelden. Samen met het nieuwe logo vormen zij het nieuwe gezicht van Archief Eemland.

WERKZAAMHEDEN DEPOT

Inmiddels is het depot van Archief Eemland in het Eemhuis ingericht. Bomefa uit Kampen was tweeënhalve week bezig op het vloeroppervlak van 595 m². Het is de eerste vaste inrichting van het Eemhuis sinds aanneemer Dura Vermeer op 20 december de sleutel overhandigde aan de gemeente Amersfoort.

NIEUWE PUBLIEKS-ARCHIVARISSEN

Ook zijn publieksarchivaris Katinka Regtien (rechts) en Saskia Stouten-Schrijver begon-

nen. Zij volgden Tilly du Pui en Dick van Wageningen op, die eind december met pensioen gingen.

EERSTE STRUIKELSTENEN WORDEN DIT NAJAAR GEPLAATST

'Ik heb er namen en gezichten bij gekregen'

Struikelstenen geven oorlogsslachtoffers een plaats in de gemeenschap en houden hun herinnering levend. Dit najaar begint de Stichting Struikelstenen Amersfoort met het plaatsen van herdenkingsstenen in het centrum voor de ruim vierhonderd vermoorde Joden en verzetsmensen.

door **BETSIE VAN RAVENHORST**

Struikelstenen zijn gedenktekens in het trottoir voor de huizen van mensen die door nazi's zijn verdreven. Op de stenen zijn in een messingplaatje de naam, geboortedatum, sterfdatum en plaats van overlijden gestanst. Er zijn de afgelopen tien jaar ruim veertigduizend stenen geplaatst in Europa. *Stolpersteine* is een initiatief van de Duitse kunstenaar Gunter Demnig (zie *Kroniek* maart 2013).

DRIERINGENSTEEG 6

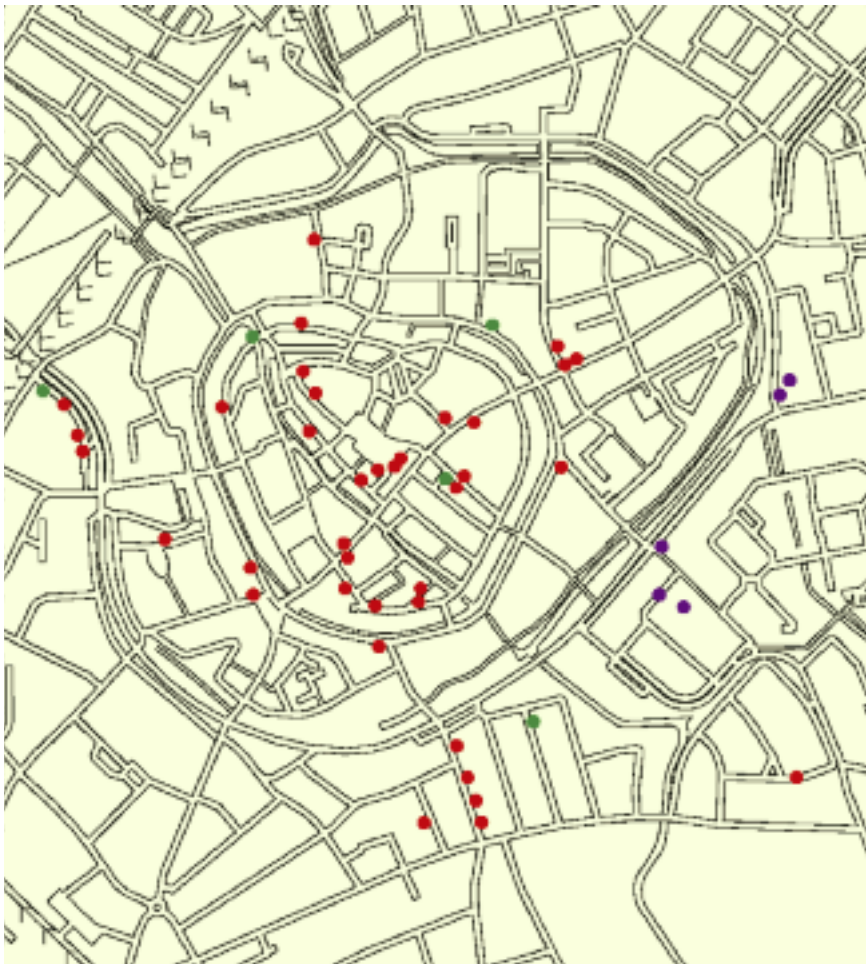
In het najaar van 2013 zijn 35 leerlingen en zes leraren van het Corderius College in Auschwitz geweest. In dit vernietigingskamp zijn tientallen Amersfoortse Joden, ver-

Rechts: Albertus den Ouden, de verzetsman die woonde aan Breestraat 80, nu Museum Flehite (steen geadopteerd door de Oudheidkundige Vereniging Flehite). Links: Elisabeth Vieijra en Abraham Frenkel woonden aan Groenmarkt 1 (joodsmonument.nl).

zetsstrijders, Roma en Sinti omgebracht. De 16- en 17-jarige leerlingen uit HAVO en VWO hebben zich goed voorbereid op het bezoek. Dat hebben ze gedaan onder leiding van hun leraar Josha Sietsma, de initiatiefnemer van de reis. De Stichting Struikelstenen gaf elke leerling een kaartje met informatie van een Amersfoorts slachtoffer mee. Irene Dijksterhuis kreeg het kaartje van Carolina Rintel-Swelheim. De veertigjarige vrouw woonde samen met haar moeder Johanna in het huis aan de Drieringensteeg 6. Beide vrouwen zijn op 12 februari 1942 vermoord in Auschwitz. 'Carolina is een vrouw die de leeftijd heeft van mijn ouders. Ik heb een aantal boeken gelezen over de Tweede Wereldoorlog; dat is iets anders dan de gruwelijkheden van dichtbij zien in het vernietigingskamp. Het heeft me nog meer bewust gemaakt van wat ik nu kan doen. Ik wil aanwezig zijn bij het plaatsen van de stenen in 2014 en de herdenking van de gevallen op

De meeste stenen komen in het centrum te liggen. Op de kaart alle plekken. In oktober hoopt de stichting de eerste serie van dertig op elf adressen te plaatsen.

Deze betreffen:

Breestraat 60B: familie De Groot (3 personen)

Breestraat 80, nu Museum Flehite: Albertus den Ouden

Drieringensteeg 3: familie Förster (3)

Drieringensteeg 6: familie Rintel (2)

Havik 15: familie De Groot (4)

Muurhuizen 2: Sara Klein

Muurhuizen 227: Vrouwkje Aronson

Scherbierstraat 15: Salomon Klein

Sint-Jorisstraat 7: echtpaar De Groot (2)

Utrechtsestraat 3A: familie Van Tijn (8)

Westsingel 9A: familie Nieweg en Jozef Haagman (4)

- = verzet
- = Joods
- = adres bestaat niet meer

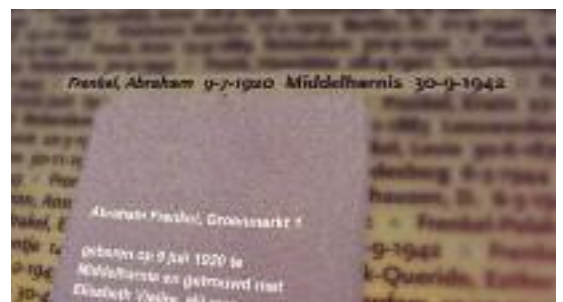
4 mei wordt voor mij nu heel anders. Ik heb er namen en gezichten bij gekregen.'

MONUMENT

De Nederlandse namen van de slachtoffers van Auschwitz zijn te vinden op een monument in het kamp. Dominique Bosman van het Corderius is daar naar toe gegaan met zijn kaartje met een 'struikelsteen-naam' en heeft de naam van Abraham Frenkel gevonden, het enige concrete bewijs van zijn bestaan. 'Ik vond het lastig om

Kaartje met naam gemaakt bij monument in Auschwitz (foto: Dominique Bosman).

me een beeld te vormen bij deze man. Ik weet alleen van het kaartje dat hij een bakker van begin twintig was, getrouwd met Elisabeth Frenkel-Vieijra. Het is apart om je voor te stellen dat hij in Amersfoort rondliep en leefde en woonde op de Groenmarkt 1. Pas later hebben we een foto van hem gevonden.'

KOFFERS

De leerlingen van het Corderius waren bij de rondleiding door het vernietigingskamp met name onder de indruk van de spullen die de slachtoffers moesten achterlaten: koffers, kleren, schoenen, brillen en protheses. Dominique: 'Ik werd geraakt bij het zien van een schoen. Iets gewoons dat ooit is gedragen door een mens die is vermoord.' En Sarai Leander voegt eraan toe: 'Op de koffers stonden de thuisadressen. Ze werden voorgelogen dat de koffers daar weer naar toe gestuurd zouden worden.'

Lees verder op p. 9

JODEN IN AMERSFOORT

In Amersfoort bevond zich 75 jaar geleden een bloeiende Joodse gemeenschap. In de jaren dertig woonden 375 Joden in de stad. Dat aantal verdubbelde met Duitse vluchtelingen, die een veiliger plek zochten na de *Kristallnacht* van 9 op 10 november 1938. Ze kwamen in Amersfoort terecht omdat ze familie bij de Joodse gemeente hier hadden, of bij toeval. In 1941 was de gemeenschap uitgegroeid tot 803 zielen. Bijna de helft daarvan kwam om in de volgende jaren. De meesten van hen vonden de dood door uitputting of de gaskamer in de vernietigingskampen Auschwitz en Sobibor.

Betsy de Groot-Nooitrust

Elisabeth Nooitrust wordt op 8 november 1915 geboren in Amsterdam. Ze wordt fabrieksarbeider en koopvrouw in tweedehands goederen. In 1933, zeventien jaar oud, trouwt ze in Amersfoort met Izak/Jacq de Groot, koopman in tweedehands kachels en fornuizen. Ze wonen op Havik 15. Het jonge echtpaar krijgt samen vijf kinderen, maar dat brengt ook verdriet. Hun eerstgeborene, Emma, sterft als ze net een jaar oud is. Daarna wordt Vrouwtje geboren en zij leeft maar 44 dagen. Op 17 maart 1941 ziet Jacq een auto bestuurd door Duitsers (!) op de Hogeweg tegen een boom rijden. Hij probeert hulp te bieden, maar de lading munitie ontploft en Jacq sterft aan zijn brandwonden.

Uit een proces-verbaal van de politie blijkt dat Betsy met haar drie dochters Eva, Catherina en de tweede Emma in onderduik is gegaan in Amersfoort. De politie ontdekt hun schuilplaats en ze worden opgepakt. De familie wordt verdacht van het veranderen van woonplaats zonder de vereiste vergunning; dat wordt zo genoteerd over Joden die zijn ondergedoken. Moeder en de drie dochters worden in november 1942 naar Westerbork gebracht. In het Drentse kamp bevalt Betsy op 10 september 1943 van een dochter. Het kind wordt levenloos geboren, krijgt geen naam en de vader is onbekend. Meteen daarna wordt het gezin op transport gezet naar Auschwitz, waar ze op

Rechts: Betsy de Groot-Nooitrust met man Jacq (collectie Els Kraayeveld).

Grafsteen van dochtertje Emma de Groot op de Joodse begraafplaats aan de Soesterweg (foto: Klaas Kwakman).

Havik 15 rond 1960 (Archief Eemland) en nu.

24 september worden omgebracht in de gaskamer. Betsy is dan 27 jaar, Eva tien jaar, Catharina acht jaar en Emma drie jaar.

Het gezin De Groot-Nooitrust zat in een van de 68 treinen die Nederlanders naar Auschwitz deporteerden; 65 vertrokken uit Kamp Westerbork, een uit Apeldoorn en twee uit Kamp Vught. In Auschwitz kwamen 57.000 uit Nederland getransporteerde mensen aan. Van hen werden er 38.000 direct vergast; de overige 19.000 werden eerst als gevangene ingeschreven. Van hen zouden er 900 de oorlog overleven. Uiteindelijk zijn ongeveer 1,3 miljoen mensen gedeporteerd naar Auschwitz. Hiervan zijn er ongeveer 1,1 miljoen om het leven gekomen, waarvan het grootste deel werd vergast.

Naast het ervaren van zoveel leed waren er ook mooie momenten. 'Er was gelijk met ons een groep Israëliërs die hun voorouders kwamen herdenken. Ze zongen een droevig lied dat eigenlijk vrolijk klonk en dansten er bij. Je zag hun verdriet en hun trots.' Sarai wilde na haar bezoek aan Israël vorig jaar ook naar Auschwitz. 'Ik zag dat het verleden daar nog steeds levend is. Ik wilde er meer over weten. Door mijn bezoek ben ik bewuster gaan kijken naar de mensen om me heen. Voor de vrouw van mijn kaartje, Elisabeth de Groot-Nooitrust, heb ik een kaarsje opgestoken.'

EERBETOON

Niki Klinis besloot mee te gaan naar Auschwitz om een eerbetoon te brengen. 'Ik had de naam van Arie Izak van Tijn, getrouwd met Elisabeth van Tijn-Polak. Zij woonden met hun twee dochters Etty en Aleida aan Hof 29a in de buurt van zijn galanteriewinkel, op de hoek van de Peperstraat. Ik vind het een raar idee dat zij daar zeventig jaar geleden hebben rondgelopen en er niet meer zijn. Ik heb thuis voor hem een kaarsje aangestoken.'

Tessa Nauta wilde graag mee vanwege haar achtergrond. 'Mijn oma is Joods, dus mijn moeder en ik ook. Ik vind het belangrijk om naar de kampen te gaan waar ik thuis over heb gehoord. Mijn oma, haar ouders en een neef hebben de oorlog overleefd door onder te duiken. De rest van de familie is vermoord: ouders, broers, zussen, neven, nichten van mijn grootouders en overgrootouders. Als je jong bent besef je niet zo goed wat er is gebeurd. Gruwelijk vond ik de krassen van de stervenden in de muren van de gaskamers. Toch was het goed om het nu

Midden op de foto
Hof 29a rond 1918
(Archief Eemland).

Betsie van Ravenhorst doet onderzoek voor de Stichting Struikelstenen. Ze was ruim dertig jaar journalist en geeft trainingen in het schrijven van levensverhalen.

gezien te hebben.'

Tessa heeft een kaartje met een adres aan de Hogeweg 35 (het nummer bestaat niet meer), waar de koopman Simon Bollegraaf met zijn vrouw Bertha Bollegraaf-Kamp woonde. Ze waren rond de zestig jaar toen ze via Amsterdam en Westerbork naar Auschwitz werden gedeporteerd. Daar kwamen ze aan op 9 september 1942. Vijf dagen later zijn ze allebei vermoord. 'Ik heb zijn kaartje en naam meegedragen op reis. Het heeft voor mij iets toegevoegd.'

TEVEEL AANVRAGEN

De Stichting Struikelstenen gaat in het najaar beginnen met het plaatsen van de eerste serie stenen. Dat is later dan de oorspronkelijke planning, omdat de kunstenaar Gunter Demnig zoveel aanvragen krijgt dat het productieproces geen gelijke tred houdt. De namen van de nog meer dan vierhonderd andere slachtoffers (joden, verzetsstrijders, Roma en Sinti en Jehova's Getuigen) staan op www.struikelstenenamersfoort.nl. Ook wordt daarop bekend gemaakt wanneer en voor wie er stenen worden geplaatst.

ADOpteer ook een struikelsteen!

Voor € 120,- maakt u een struikelsteen mogelijk. Kunt u er een adopteren, of als groepje? NL56 RAB00134778995 t.n.v. Stichting Struikelstenen. Dit is een algemeen nut beogende instelling, dus uw gift is fiscaal aftrekbaar.

AQUARELLEN UIT KAMP AMERSFOORT 1945

Maria Karstens

TEKENARES VAN HET 'FOUTE' KAMP

Na de bevrijding zijn veel 'foute' Nederlanders opgesloten in Kamp Amersfoort. Ze werden bijzonder slecht behandeld. Toch gebeuren er ook mooie dingen, zoals het tekenwerk van Maria Karstens.

door **CEES BIEZEVELD**

De Duitsers droegen Kamp Amersfoort op 19 april 1945 over aan Loes van Overeem van het Nederlandse Rode Kruis. Het duurde tot 7 mei eer de Canadese bevrijders kwamen. De gevangenen gingen naar huis en het Militair Gezag wees het kamp aan voor de opvang voor repatrianten.

In Amersfoort en vele andere plaatsen in Oost-Utrecht werden 'fouten' aangehouden en gevangenen gezet: van mensen met een verkeerde partijkeuze tot ernstige oorlogsmisdadigers. Soms waren het zelfs onschuldige burgers, die alleen op grond van roddel waren gearresteerd. In Amersfoort werden ze aanvankelijk verzameld in de toenmalige Markthal aan de Breesstraat; later in de Bernhardkazerne. Er was meer capaciteit nodig, waarop een deel van het Rode-Kruiskamp gevorderd werd. Op 31 mei werden de eerste gevangenen gebracht. Na het ver-

Boven: Loes van Overeem, 1970 (Archief Eemland/foto: Thuring).
Links: De vrolijke aquarel van het kamp (foto: Ep de Ruiter/Museum Flehite).

trek van het Rode Kruis op 1 september werd het gehele complex een gevangenis onder de officiële naam: Kamp aan de Laan 1914 te Amersfoort. In de praktijk noemde men het Bewarings- en Verblijfkamp. Het werd de verzamelpplaats van de Bijzondere Rechtspleging voor Oost-Utrecht. Het regiem was vaak niet best. Er waren trouwens over het hele land uitwassen, soms excessen.

AQUAREL IN HET NIEUWS

De eerste commandant van het kamp was Wil Herpers. Na zijn overlijden in 2001 vond zijn zoon een aquarel met 23 vrolijke fragmenten van het kampleven. Het was een afscheidscadeau geweest bij zijn ontslag op eigen verzoek in juli 1945. De schenking aan de gedenkplaats in 2008 kreeg volop aandacht in de media. Zelfs op Radio 1 werd er een interview over gehouden. De maakster was Maria Karstens. Wie was dat en had zij meer kunstwerken gemaakt?

TEKENTALENT

Maria Karstens werd in 1918 geboren in een groot gezin in Amsterdam. Haar vader was restaurator van schilderijen. Vermoedelijk volgde ze zelf ook opleidingen voor tekenen en schilderen; bekend is dat ze haar vader assisteerde in zijn werk. Hij was een fel lid van de NSB en tijdens de bezetting ging Maria stafkaarten tekenen voor de Duitse militairen, zelfs in Brest (Frankrijk). Ze kreeg een

relatie met een Duitse militair. Ook heeft zij wandschilderingen voor het leger in IJmuiden gemaakt. Kort na de bevrijding arresteerden de Canadezen haar en ze werd gevangengezet in de Bernhardkazerne. Eind mei werd Maria overgeplaatst naar het voormalig Kamp Amersfoort; ze zou er tot eind augustus verblijven. Ze was toen 26 jaar.

Toen een bewaker zich kort na Maria's komst per ongeluk door de knie schoot maakte zij spontaan een tekening voor het wachtlokaal. *Niet met vuurwapens spelen*, stond eronder. Zo ontdekte men in het kamp haar tekenvaardigheid en humor. De gevangenen laten zich raden: zoals de Duitsers van Kamp Amersfoort zich lieten portretteren en opdrachten gaven, kwamen nu de Nederlandse bewakers met hun wensen bij Maria.

HET 'RAPPORT'

De opvolger van Herpers was Cees van Zwol uit Amersfoort. Vermoedelijk medio augustus 1945 maakte Maria een geïllustreerd verzoekschrift aan hem, dat na zijn overlijden werd ontdekt. De commandante die zij noemt was mevrouw Vastenburg van de vrouwenafdeling. In het 'rapport' vroeg Maria om schildermaterialen, omdat die haar afgenomen waren.

VOGELVLUCHTTEKENINGEN

Dit verzoekschrift leert ons iets over het kampleven. Er blijkt ook uit dat Maria Karstens veel bestellingen moest uitvoeren, dus in het kamp produceerde. Er moeten meer werkstukken van haar in omloop zijn. Nu vertrok Loes van Overeem eind augustus, omdat het Rode-Kruiskamp ging sluiten. Van haar weten we dat ze op haar kamer in het landelijk kantoor van het Rode Kruis een aquarel van

Aquarel voor Cees van Zwol (foto: *Ep de Ruiter/Museum Flehite*).

Het 'Rapport' (*Archief Eemland*).

LITERATUUR

■ Richard Hoving, *Het foute kamp. De geschiedenis van het Amersfoortse interneringskamp Laan 1914 (1945-1946)* (Rotterdam 2011)

Cees Biezeveld is medeoprichter, oud-secretaris en oud-directeur van het Nationaal Monument Kamp Amersfoort.

Kamp Amersfoort in vogelvlucht had hangen. Hoe kwam ze daaraan en waar is die gebleven? Was dit de *kanjer* die Van Zwol blijkens het verzoekschrift besteld had? De aquarel lijkt immers sprekend op een exemplaar dat Van Zwol zelf had. Toen hij naar een verzorgingshuis ging kreeg ik de afbeelding, om op te hangen in de toenmalige politieschool in het voormalige Kamp Amersfoort. Ik heb hem toen laten opknappen omdat er waterschade was. Dit was overigens niet Van Zwols officiële afscheidscadeau. Op 28 oktober kreeg hij het schilderij *Het Laantje* (Appelweg) aangeboden. Op de achterzijde staat een oorkonde met teksten en tekeningen gemaakt door iemand met andere initialen dan Maria Karstens.

MUURSCHILDINGEN

In 1944 werd voor de commandant van SD-gevangenis Kamp Amersfoort een nieuw kantoor gebouwd. Daarvan staan nog enkele muren met schilderingen. Eerder zijn ze ten onrechte toegeschreven aan Laszlo Weisz, die hier vóór de bevrijding gevangen zat. De schilderingen lijken echter sprekend op de aquarellen van Maria. Ook hier staan bijschrijvingen van de overdracht en zijn de Duitse nazivlaggen bij de poort gewijzigd in een Rode-Kruisvlag en een Nederlandse driekleur. De bekende oud-gevangene Gerrit Kleinveld deed na de bevrijding politie-onderzoek bij het kamp en heeft mij verteld dat een 'foute' gevangene dat heeft gedaan. De restaurator van de muurschilderingen in 1999 vertelde mij dat een zeer vakbekwame persoon aan het werk was geweest, gelet op de gebruikte materialen en de wijze van uitvoeren. Was het Maria?

HOE LIEP HET AF?

Maria werd op 23 augustus overgeplaatst naar Bloemendaal. Op 7 februari 1947 gaf een Bijzonder Gerechtshof haar 2,5 jaar gevangenisstraf; ze moest dus nog vijf maanden zitten. Hoe heeft ze daarna haar leven weer opgepakt? Bestaat er een foto van haar? Leeft zij misschien nog, of zijn familieleden op te sporen?

Een Amersfoortse schilderes

Een schilderes was in de 17e eeuw iets bijzonders. Schilderen was een beroep voor mannen. Maar Matthias Withoos dacht daar anders over: hij leidde vijf van zijn zeven kinderen op in het schildersvak, ook zijn dochters Alida en Maria. Van Alida weten we wat meer.

door **ALBERT BOERSMA**

Alida werd rond 1660 geboren in Amersfoort. Haar vader schilderde (park)landschappen, *vanitassen*, bosstillevens en natuurlijk het grote stadsgezicht van Amersfoort. De kinderen Withoos waren actief als schilders van bosstillevens en tekenaars van bloemen, vogels, vlinders en andere insecten. Deze *Withoosjes* komen vaak voor in boedelinventarissen van Hoornse regenten.

Onder: Bloemstilleven met o.a dagschone, hanekam, hibiscus, cycloam, akelei en distel (foto: Ep de Ruiter/Museum Flehite).

Museum Flehite heeft verschillende Withoosjes van Alida, zowel in olieverf als in aquarel. Het afgebeelde bloemstuk is een speciale vorm van een bloemstilleven. Het gaat daarbij om bloemen in een houder (vaas, glas, mand enzovoort). Vaak zie je in de weerspiegeling van vaas of glas een ruit van het atelier of de ruimte waarin de tekening of het schilderij gemaakt is (zie het lichtvlak van een ruit rechtsonder in de glazen vaas). Sommige van de afgebeelde bloemen zijn ongeschikt als snijbloem, omdat ze snel verwelken of zich niet openen. Bijvoorbeeld windesoorten, zoals hier de (blauwe) dagschone, of de rode hanekam op de andere afbeelding.

In 1672, het Rampjaar, stonden de Fransen voor de poorten van Amersfoort. Omdat zij de katholieken weer aan de macht zouden brengen vluchtte het gereformeerde gezin Withoos naar Hoorn, de woonplaats van Matthias' schoonvader. Alida was toen twaalf jaar. Daar heeft zij zich onder leiding van haar vader ontwikkeld tot een belangrijke schilderes van planten en bloemen.

AGNES BLOCK

Een belangrijke opdrachtgever van Alida en haar broer Pieter was Agnes Block, die woonde op de buitenplaats Vijverhof (langs de Vecht tussen Breukelen en Nieuwerluis). Het landgoed omvatte vier à vijf hectare en lag aan de westoever, tussen de rivier en de straatweg. Aan de overzijde van de weg behoorde nog eens tien hectare weiland tot het buiten. De Vijverhof was zo genoemd omdat Agnes er verschillende vijvers liet aanleggen. Zij ontpopte zich tot een bekwaam kweekster van zeldzame en uitheemse planten en benaderde de botanie op een wetenschappelijke manier. Zo werd de Vijverhof snel bekend, ook in het buitenland. In 1813 is het buiten gesloopt. Agnes Block gaf opdrachten aan zo'n twintig kunstenaars, specialisten in het afbeelden van botanische en zoölogische objecten. Zij legden de door haar gekweekte planten en bloemen *naar het leven* vast in honderden aquarellen. Ook tekenden zij haar vogels. Agnes was haar tijd vooruit: zij schakelde naast mannen ook veel vrouwen in. Het lijkt er op dat de weinige schilderessen toen

een voorkeur hadden voor fijn genrewerk zoals het bloemstillevens. Zij werden niet geacht grote historiestukken te schilderen.

ANANAS

Agnes was in 1687 een van de eersten die een ananasplant tot bloei en tot vruchtzetting wist te kweken. Zij had hem laten rijpen in glazen kassen waaronder vuur werd gestookt. Alida schilderde voor haar de bijna rijpe vrucht van de *ananas Linscotti*, op iets minder dan de ware grootte. Helaas zijn deze werken in opdracht van Agnes Block niet bewaard gebleven.

Alida werkte ook voor Jan Commelin, hoogleraar en oprichter-directeur van de Hortus Botanicus te Amsterdam. In 1694 betaalde hij haar dertig gulden voor het tekenen van dertien exotische medicinale planten. Commelin verbouwde die op zijn Haarlemse buiten Zuyderhout en werd rijk door aan Nederlandse apothekers en ziekenhuizen te leveren. Het plantengeslacht *Commelina* (verwant aan de eendagsbloem) is naar hem vernoemd.

Boven: Agnes Block en haar tweede echtgenoot Sybrand de Flines op de Vijverhof. Links is de ananas afgebeeld en daarachter de tropische kas. Schilderij door Jan Weenix, 1694 (Amsterdam Museum).

Links: Studie van een hanekam (The Metropolitan Museum of Art, New York).

Onder: Portret van Commelin (detail) door Gerard Hoet (Amsterdam Museum).

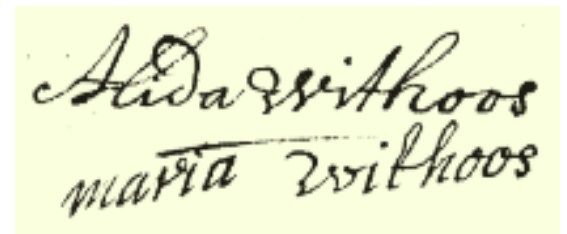

Links: De Vijverhof in De Zegenpralende Vecht. Gravure door Daniël Stoopendaal, 1719.

Albert Boersma was bestuurslid OVF en is lid van de Collectiecommissie.

HUWELIJK

Alida is zeker nog een keer terug geweest in Amersfoort. Dat was in 1694 voor de afwikkeling van de nalatenschap van haar oom en tante, Pieter en Maria van Hoorn. Ze ondertekende samen met haar zus Maria.

Op zondag 23 januari 1701 trouwde Alida in Amsterdam met de 29-jarige fijnschilder Andries Cornelisz van Dalen (1672-177?). Drie weken daarvoor was ze in Hoorn met hem in ondertrouw gegaan. Er werd voor haar drie gulden *impost op trouwen* betaald, het verschuldigde bedrag voor de op een na laagste vermogensklasse. Een dag eerder was het paar ook in Amsterdam in ondertrouw gegaan. Daar was ze volgens opgave 39 jaar en woonachtig in de Anjelierstraat (een zijstraat van de Prinsengracht). Van het werk van haar man Andries is niets overgeleverd. Andries en Alida kregen geen kinderen. Waarschijnlijk heeft ze na haar trouwen niet meer gewerkt.

Over het leven en de persoonlijkheid van Alida Withoos is verder niet veel bekend. Gelukkig weten we iets meer over het leven van haar vader, doordat zij dat aan Arnold Houbraken vertelde voor zijn *Groote schouburgh der Nederlantsche konstschilders en schilderessen*. Op 5 december 1730 is zij begraven in de Westerkerk in Amsterdam.

BRONNEN

- Archief Eemland, AT0216001, onderhandse akte notaris Anthony van Bloeylant, 6 juni 1694
- C.C. van der Graft, Agnes Block: *Vondels nicht en vriendin* (Utrecht 1943)
- Inge Dekker en Henriëtte Emaar, *Vechtse Paradijzen, tuinen bij buitenplaatsen in de Vechtstreek* (Houten 2012)
- M. Schepper, *Matthias Withoos, een veelzijdig talent* (Z.pl., 1990)
- Digitale tentoonstelling van Bibliotheek Wageningen UR

Tabaksschuren langs de Hogeweg

Het gebied tussen Amersfoort en Hoevelaken was ooit tabaksland, vol schuren en plantages. Deze bevonden zich op een dekzandrug langs de Hogeweg, die beide plaatsen verbindt. Sinds enkele jaren is het gebied veranderd in een bedrijventerrein: Wieken-Vinkenhoef. Deze ontwikkeling noopte natuurlijk tot archeologisch onderzoek.

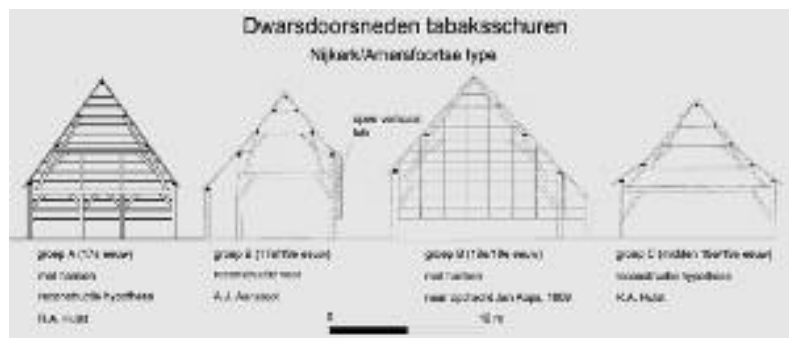
door **RON HULST**

Het Centrum voor Archeologie van de gemeente Amersfoort begon de opgraving in 2001 en de laatste percelen werden in 2013 onder handen genomen. Al snel werd bewoning uit de IJzertijd ontdekt; uiteindelijk zijn tientallen erven opgegraven. Maar tussen deze sporen bevonden zich paalsporen die beslist niet op een IJzertijd-erf horen. Uiteindelijk werd duidelijk dat het de sporen van tabaksschuren en -bedden betrof.

Tot nu toe zijn de paalsporen van 23 schuren gevonden en gedocumenteerd. De meeste werden tussen de Hogeweg en de Lageweg aangetroffen, maar ook ten zuiden van de Hogeweg lagen de resten van drie schuren. Tussen de spoorlijn naar Apeldoorn en het knooppunt Hoevelaken werden de sporen van maar liefst vijf grote tabaksschuren opgetekend. Deze konden enorme afmetingen hebben; zelfs 10 bij 60 m.

Tabaksbedden zijn dicht bij de schuren gevonden, maar ook verspreid in het gebied Wieken-Vinkenhoef. De term 'bedden' is misleidend; wat gevonden werd, waren banen spitsporen als gevolg van het opwerpen van de bedden waarin de tabaksplanten stonden, gescheiden door smalle looppaden.

Dwarsdoorsneden van tabaksschuren, zoals deze in Wieken-Vinkenhoef zijn gevonden.

Onder: Asymmetrisch gebouwde tabaksschuur (groep B). Kopergravure van Paul van Liender naar het westen gezien, 1759 (*Museum Flehite*).

TWEE TYPEN

De schuren werden met behulp van een systeem van latten, de *hanken*, tot in de nok volgehangen met de tabaksbladeren voor het drogingsproces. In de literatuur over tabakscultuur is sprake van twee typen schuren: Zuidoost-Utrecht en Amersfoort-Nijkerk. Het eerste type bezat lage wanden met horizontale luiken voor de luchtcirculatie; Amersfoort-Nijkerk had hoge wanden met verticale,

staande luiken. Het Zuidoost-Utrechtse type kwam hier nauwelijks voor en wordt buiten beschouwing gelaten. Na veel puzzelwerk konden de sporen van de tabaksschuren op de veldtekeningen ingedeeld worden in drie groepen. Deze zijn elkaar in tijd opgevolgd, hoewel er zeker overlappings hebben plaatsgevonden.

DRIE GROEPEN

Van de oudste groep A zijn de meeste plattegronden aangetroffen. Het in de paalsporen gevonden materiaal duidt op een datering in de 17e eeuw en later. De schuren waren voorzien van twee rijen binnenstijlen, die 2 tot 2,5 m uit elkaar stonden. De wandstijlen stonden gemiddeld 3,5 m buiten de binnenstijlen, zodat de schuren circa 9 m breed waren. De grootste lengte bedroeg een kleine 40 m.

De vertegenwoordigers van groep B blijken een aange-

paste constructie te hebben. De rijen binnenstijlen werden naar buiten geschoven en aan één zijde namen ze de functie van wandstijlen over. De andere rij middenstijlen verplaatste zich tot dicht bij de wandstijlen; er ontstond daar een smalle zijbeuk. Op de begane grond had men zo een beter toegankelijke werkruimte voor het ophangen van tabaksbladeren aan de hanken. De opgegraven plattegronden laten zien dat de droogschuren breder werden; soms meer dan 10 m, hoewel de lengte afnam. De aangepaste bouwwijze had tot gevolg dat de

Op de achtergrond zijn tabaksschuren rond de Hogeweg te zien, op de voorgrond de rivier de Eem naar het zuidoosten. Detail van het gezicht op Amersfoort van Matthias Withoos, 1671 (*Museum Flehite*).

tage werd afgeschermd van de westelijke winden door een haag. Om toch een goede luchtcirculatie voor de droging van de bladeren te waarborgen, zijn de hoge wanden met de verticale luiken noodzakelijk. Het vondstmateriaal uit de paalsporen van de plattegronden van groep B, beslaat de ruime periode van de 17e tot in de 19e eeuw.

Bij de schuren van groep C is de asymmetrische bouw weer verlaten. Middenstijlen waren er niet meer; de stijlen stonden nu dicht tegen de wand en samen met de gebintbalken overspanden ze de gehele breedte (soms meer dan 10 m) van de schuur. De stijlen stonden niet in diepe paalkuilen, maar op bakstenen poeren die niet diep hoefden te worden ingegraven. De aangetroffen poeren, en dus de gebinten, stonden ca. 3,5 tot ca. 4,6 m van elkaar. Tabaksschuren van groep C kwamen al voor vanaf 1750. Tussen de poeren en iets naar buiten moeten de wandstijlen hebben gestaan, gezien de sporen. De lengte van de schuren kon wel 60 m bedragen. Uit de sporen (en uit met de schuren in verband te brengen sporen) zijn veel fragmenten van rode dakpannen geborgen. De schuren hadden dus een pannendak. Dat moet ook al bij groep A het geval zijn geweest, getuige het schilderij van Withoos uit 1671. Toch bevatten de sporen van de eerdere groepen nauwelijks dakpanfragmenten.

Tekening van een tabaksplantage langs de Hogeweg in fasen (17/18-19e eeuw).

BRONNEN

- Ron Hulst e.a., *Tabaksplantages langs de Hogeweg. Sporen van tabaksteelt uit de 17de tot 19de eeuw op de locatie van het toekomstige bedrijventerrein Wieken-Vinkenhof* (Amersfoort onder ons nr. 25, 2011)
- Ron Hulst, 'Sporen van tabaksschuren bij Amersfoort', in *Vitruvius* 5:17 (2011) 16-21

Ron Hulst was project-archeoloog bij Centrum voor Archeologie gemeente Amersfoort en is sinds zijn pensionering vrijwilliger.

TOEKOMSTIG ONDERZOEK

Van de plantages zijn alleen de diepere spitsporen in de ondergrond bewaard. Veel sporen van de tabaksteelt zijn in de loop der jaren verploegd en in de bouwvoor opgenomen, zodat ze überhaupt niet meer te vinden zijn. De sporen van tabaksschuren steken dieper in de ondergrond, zodat de kans bestaat dat in de toekomst nog resten van deze schuren tevoorschijn komen. Sporen van oudere schuren kunnen zich nog onder de verbouwde 19de-eeuwse tabaksschuren bevinden, bijvoorbeeld langs de Hogeweg.

schuren asymmetrisch werden, omdat de wanden aan één zijde hoger waren dan aan de andere. De wanden hadden verticale luiken voor het drogingsproces en het is opvallend dat in alle aangetroffen plattegronden de hoge wanden op het zuidwesten zijn gericht. Deze oriëntatie wordt bevestigd door de afgebeelde gravure, waar de hoge wand met opengeslagen luiken op het zuidwesten staat. Het interieur hangt vol met bladeren en op de voorgrond staan de planten. Te zien is ook dat de plan-

Sopla en The Elements

Golden Earring, Shocking Blue, The Cats en poptempel Paradiso. Wanneer je aan de popmuziekgeschiedenis van Nederland denkt, komen deze namen bij de meeste mensen direct naar boven gedreven uit het geheugen. Maar wie heeft er ooit gehoord van Jongeren Centrum Sopla of de band The Elements?

door **BABS DEN DULK**

Popmuziekgeschiedenis had ik niet als stageonderwerp verwacht toen ik vorig jaar september begon bij Archief Eemland. Toch werd dit het onderwerp waar ik mijzelf vijf maanden lang mee bezighield. De zoektocht begon met het derde Amersfoort in Gesprek dat op 5 juni 2013 werd georganiseerd door Archief Eemland en FC Amersfoort (zij steunen muzikanten uit Amersfoort). Ruim vijf-

Rechts: Boudewijn de Groot in de Sopla (*collectie Jan de Haas*).
Onder: De Amersfoortse beatband The Elements wist landelijk door te breken (*collectie Jacques Smulders*).

tig enthousiaste popmuziek liefhebbers kwamen bij elkaar om te luisteren naar de verhalen van muzikanten, programmeurs en organisatoren, én om zelf herinneringen op te halen. De belangstelling voor de popmuziekgeschiedenis was zó groot dat FC Amersfoort en Archief Eemland een vervolg wilden. En hier kwam ik om de hoek kijken.

JONGERENCENTRUM

Heeft Amersfoort überhaupt wel een rol gespeeld in de popmuziekgeschiedenis? Ik had nog nooit gehoord van Amersfoortse popgroepen. Al snel moest ik bekennen dat het mijn onwetendheid was die ervoor gezorgd heeft dat ik niet bekend was met de Amersfoortse popcultuur en niet de afwezigheid ervan. Zeker in de jaren zestig kon Amersfoort zich meten met de grotere steden van Nederland. Een belangrijk voorbeeld hiervan was het jongeren centrum Sopla, dat in 1967 werd opgericht voor én door de Amersfoortse jeugd.

De Sopla was één van de eerste in zijn soort; zelfs Utrecht en Amsterdam hadden nog niet zo'n centrum. Het zou uiteindelijk slechts een jaar open blijven, maar wist grote namen te trekken. Op 7 november 1967 kwam de Britse blueszanger John Mayall een optreden verzorgen. Zijn manager had vooraf aangegeven dat het optreden maximaal een uur zou duren. Mayall zelf trok zich hier echter

niets van aan. Hij genoot van de gemoedelijke sfeer in de zaal en verraste het publiek met een extra uur van zijn muziek.

Ook succesvolle Nederlandse artiesten brachten een bezoek aan de Sopla. Op een doordeweekse avond was bijvoorbeeld de jonge Boudewijn de Groot te bewonderen in de kleine zaal. Zittend op een krukje met zijn kenmerkende gitaar op schoot, vermaakte hij de leden met liedjes, zoals zijn nummer 1-hit *Het Land van Maas en Waal*. In de Sopla werden ook andere activiteiten georganiseerd. Zo konden bezoekers meedoen aan een heuse *sit-in*, geheel in overeenstemming met de tijdgeest.

BEATBAND

De popmuziek werd toen gedomineerd door de beatmuziek. Muzikale jongeren begonnen eigen bandjes in navolging van The Beatles. Ook in Amersfoort schoten ze als paddenstoelen uit de grond. Kort na elkaar werden

Jongeren centrum Sopla was gevestigd in het kantoorgebouw van de voormalige sigarenfabriek Sopla. Deze foto dateert van 1968 (Archief Eemland/ foto: Fotocinehouse Amersfoort).

onder anderen Always Something, The H-Brothers, The Intruders, King Beez en The Poodles opgericht. Niet alle bandjes waren even succesvol, maar vele genoten toch lokale bekendheid.

Een Amersfoortse beatband die ook landelijke faam verwierf was The Elements. Deze bracht vier eigen nummers uit. In het bijzonder *Imagination* uit 1968 werd succesvol ontvangen. De pers zag in deze plaat een goede kanshebber voor een plek in de top-10, vanwege zowel 'voortreffelijke muzikaliteit als originele presentatie'. Na het verschijnen van deze succesplaat werden The Elements gevraagd voor een tv-optreden in het jongerenprogramma *Tween*. Niet veel later mocht de band ook optreden voor de Vlaamse VRT.

De band bleef lokaal populair. De fanclub groeide zo snel dat deze drie afdelingen kreeg: Amersfoort, Woerden en Hilversum. In Hilversum had de band zelfs een eigen dansing. The Elements vergaten hun trouwe fans niet. Ieder jaar stuurden ze een kerstgroet met een wens voor het nieuwe jaar. Daarnaast bleef de band genieten van de lokale shows. 'Optreden in de Markthal was het beste wat een Amersfoortse band kon overkomen,' aldus Jacques Smulders, de voormalige gitarist van The Elements.

De Sopla en The Elements zijn slechts twee voorbeelden uit de vele verhalen en het schitterende materiaal die tijdens de zoektocht naar boven kwamen. Ze verdienen het om uitgelicht te worden op de nieuwe website *Het bewaren waard*. Amersfoort mag trots zijn op haar popmuziekverleden.

SCHOENENDOZEN VOL POPGESCHIEDENIS

Op www.hetbewarenwaard.nl vindt u binnenkort een aantal schoendozen vol Amersfoortse popgeschiedenis. U kunt hier straks ook zelf uw schoendoos vol foto's en documenten over de geschiedenis van Amersfoort online zetten. In de toekomst hoopt Archief Eemland een tentoonstelling te maken over de Amersfoortse popgeschiedenis.

Babs den Dulk studeert geschiedenis en is stagiaire bij Archief Eemland.

Een schoon straatje bij het knekelhuis

Van de Windsteeg is in korte tijd meer bekend geworden. Er is een kleine opgraving gedaan, maar ook archiefonderzoek wierp meer licht op dit straatje. Zo weten we meer over knekelhuizen en een armenwoninkje.

door ANNE VAN DER GLAS

Aan de westzijde van de Sint-Joriskerk loopt de Windsteeg. Hier zou een *urilift* komen, een urinoir dat in de grond verborgen is als het niet in gebruik is. Dat was aanleiding voor het Centrum voor Archeologie een opgraving uit te voeren. De opgravingsput was niet groter dan 2 m², maar de stadsarcheologen vonden er wel muurwerk en begravingen van dertien individuen uit circa 1400-1700.

In de geschreven bronnen is van begravingen in de Windsteeg niets te vinden. Toch bracht onderzoek in Archief Eemland ander licht. Oude koopaktes tonen aan dat ongeveer ter plaatse van de opgraving een armenhuisje stond. Ook was er in de buurt een *knekelhuis*, de bewaarplaats voor beenderen uit geruimde graven op een kerkhof. De zoektocht naar dit knekelhuis voert ons eerst naar een huis bij de huidige ingang van de kerk aan de Hof en vervolgens naar een plek bij de ingang aan de Groenmarkt.

KEUKEN

Omstreeks 1628 woonden koopman Gijsbert Harmansz en zijn vrouw Elisabeth Gerrits 'aan de rooster'. Zijn huis stond aan de Hof (nu Zevenhuizen 7), naast de ingang van de Sint-Joriskerk. Het rooster moest verhinderen dat

Uitsnede uit de kadastrale kaart van Slits uit 1824, met aantekeningen en inkleuringen door Van der Neut.

1. Gerfkamer
2. Aanbouw bij gerfkamer; knekelhuis?
3. Diaconiewoninkje van 1693.
4. Woonhuis vanaf 1594.
5. Het Rooster; aan achterzijde stond tot 1630 een knekelhuis.
6. In de 18e en 19e eeuw een herberg, oudste vermelding 1641.
7. Dit is nu Hof 7; had een uitgang in de Windsteeg.
8. Dit is nu Lavendelstraat 3; liep door tot aan de Windsteeg. Vanaf 1832 was hier lange tijd de boekdrukkerij Blankenberg gevestigd.
9. Dit hoekpand wordt in de blaffert vermeld als 'het huys genaemt *Besiet u selven*'.

vee kerk en kerkhof kon binnengaan. Al in 1467 bevond zich hier een huis. De naam Het Rooster bleef tot 1929 in gebruik.

In 1630 verzocht Gijsbert het knekelhuis dat achter zijn huis stond te verplaatsen. Hij wilde op die plek namelijk een keuken bouwen. Het stadsbestuur besloot dat Gijsbert 'het kneeckelhuys sall mogen opbreecken en ter plaatse hem aen te wijsen doen versetten, mits becostigende alles daertoe nodich, nyets van dyen uitgesondert'. Waar werd het huisje weer opgebouwd? Aan de zuidkant van de kerk was in ieder geval geen plek, want in 1608 was daar de boterbeurs gebouwd. Aan de noordzijde van de Sint-Joriskerk was al een knekelhuis; dit werd al vermeld in 1572-1573. Heeft men toen in 1630 dit bestaande knekelhuis vergroot? Tegen de *gerfkamer* (consistoriekamer) is op oude tekeningen een huisje te zien dat in latere periode als knekelhuis dienst kan hebben gedaan.

Er is ook sprake van een knekelhuis in een bestek uit 1693 voor de bouw van een diaconiehuysje in de Windsteeg, tegen de muur van de kerk. Het had een oppervlakte van ongeveer 47 m². Huurder Christiaan Herberts moest de steeg schoonhouden, maar ook de straat voor de gerfkamer tot aan 't knekelhuis. Zijn huisje stond bij de oude kerkingang in de steeg, die sinds 1969 weer zichtbaar is. Die was in 1579 dichtgemaakt, waarmee de hoofdingang van de kerk aan de Hofzijde kwam te liggen. In 1829 werd in de kerk de grote loze deur weggenomen en dichtgemetseld. Het huurhuisje staat ook nog op de kadastrale kaart van 1824, maar zal toen geen woning meer zijn geweest. Evenals aan de Groenmarkt werden deze armenwoninkjes steeds meer gebruikt als berg- en stovenhokken. In 1905 werd het genoemd in een akte van ruiling; het moest toen gaan dienen als arrestantenlokaal. In 1934 was het een bergplaats die werd omgebouwd tot transformatorhuisje en verhuurd aan de PUEM. Dit trafohuisje is in 1969 afgebroken.

BORSTELMAKER

Het diaconiehuysje had als belending aan de zuidzijde het huis van de borstelmaker. Hiermee werd het huis bedoeld dat op de hoek van de Hof en de Windsteeg staat, het huidige café De Blauwe Engel. Op deze plek stond zeker sinds 1594 een huis. Dat was gebouwd door Hubert Hubertsz van Breweert, een lakenwever. In 1722 werd het huis verkocht. Het was onder anderen eigendom geweest van de weduwe van Jacobus Vermeer, de borstelmaker. Rond 1750 was het van Hendrik van Hensbergh, binnenvader van het weeshuis. Bij de volkstellingen van 1830 en 1840 woonde schoenmaker Chr. Ouwkerk er met zijn gezin van dertien kinderen. Aan de noordzijde van het diaconiehuysje werd geen belending genoemd. Eind 18e eeuw waren er ook geen percelen aan deze zijde van de Windsteeg. Waarschijnlijk werd het diaconiehuysje toen al niet meer als woning gebruikt. Er stonden ook geen huizen aan de westzijde van de Windsteeg.

De Windsteeg in 1920, links nog een gedeelte van het diaconie-woninkje (*Archief Eemland*).

Anne van der Glas is vrijwilliger bij het Centrum voor Archeologie.

De urilift staat ongeveer op de plek waar Christiaan Herberts woonde. Hij moest er voor zorgen dat het er in zijn steeg netjes uitzag. Als hij eens geweten had dat in de 21e eeuw de zorg om een schone Windsteeg zo ver zou gaan!

BRONNEN

- Archief Eemland: transportaktes, notarieel archief, resolutieboeken, *Amersfoorts Dagblad*, archief hervormde gemeente, blaffert (belastingregister 1755-1802)
- Dekhuijzen, H.E., *De Sint Joriskerk van twaalfhonderd tot heden* (Amersfoort 1969)
- Hasselt, J.F.B. van, *De St. Joriskerk te Amersfoort, een archief in steen* (Amersfoort 1944)
- Kalveen, C.A. van, 'De oudste rekening van de Sint Joriskerk teruggevonden', *FleHITE* 11 (1979) 4-7, 20-25
- Het rapport van de opgraving in de Windsteeg is in voorbereiding en verschijnt in de serie *Amersfoort onder ons*

Bloed, zweet en tranen

Museum Flehite heeft ruim 27.000 voorwerpen; voor een stadsmuseum niet eens veel. Maar als je ze moet verhuizen is dat een mega-operatie. Eén keer is eigenlijk wel genoeg, maar drie ... Wat kwam er allemaal bij kijken?

door GERARD RAVEN

OP ZOLDER

Bij de stichting van Museum Flehite in 1880 werd de kleine begincollectie in zijn geheel getoond. In 1920 werden voorwerpen voor het eerst opgeslagen, ook buiten de deur. Juist in die tijd ging het Rijksmuseum voor het eerst een depot inrichten voor stukken die niet getoond werden.

In de jaren vijftig kon Breestraat 80 worden betrokken, compleet met een bankkluis. Een groep vrijwilligers richtte rond 1960 de zolders in als depots. Zo kwam de hele collectie weer onder één dak. Bij de restauratie van het pand in 1984 werden de depotruimten nog drastisch verbeterd en kwamen er voor het eerst Lundia-stellingen en hangrekken van vlechtwerk voor schilderijen. Saillant detail: een standplaatsregistratie bestond nog niet! Voorwerpen van hetzelfde onderwerp werden zoveel mogelijk bij elkaar gezet.

Doordat de collectie groeide werd het depot steeds benauwder. In de jaren negentig is de collectie geautomatiseerd en nu werden standplaatsen toegekend. Maar de paden tussen de stellingen groeiden dicht. Steeds meer schilderijen stonden in rijen tegen elkaar. Er moest iets gebeuren.

Rechts: Het depot van Bekking, circa 2006.

Midden: Marjan de Man en Khosrow Rahmanfard laden het transport voor Groningen in, 2007.

Onder: Het zolderdepot rond 1965.

Rechts conservator Map Heijenga.

EXTERN DEPOT

Gelukkig kon Hein Bekking van de gelijknamige uitgeverij in 2004 een hal van 250 m² verhuren, die werd afgemeterd en van een tochtsluis met lamellen voorzien. Een bijkomend geluk was dat het museum tijdelijk twee registratoren had ingehuurd om de registratie volledig te maken. De Oudheidkundige Vereniging Flehite betaalde dat. Samen met twee stagiaires en het vrijwilligersteam hebben zij maandenlang alles voorbereid. Maria Bremmer: 'Het was heel gezellig om het in te pakken, al die dozen en al dat vloeipapier.'

Personeel en vrijwilligers verhuisden de collectie met gehuurde vrachtwagens. In het depot ging alles vervolgens met een vorkheftruck of over een trap naar de verdieping. Kathelijne Jongeling: 'Door dat smalle trapje maakte het depot zijn magie wel waar. Hier liggen de schatten!' Ook was er voor het eerst geld voor nieuwe professionele Magista-stellingen, met vakken of vlechtwerk voor de schilderijen. Wat een luxe! Verder belandde veel op een ratjetoe aan tweedehands stellingmateriaal. Een jaar later was de collectie uitgepakt en was de standplaatsregistratie herzien, zodat alles weer gevonden kon worden. Eigenlijk was de ruimte toen alweer te klein, terwijl een deel nog op de zolders van pand 80 stond! Ook belandde er in depot steeds meer op de vloer. Bovendien bedacht de verzekeraar zich: er was toch teveel risico op brand. Hoe nu verder?

ASBEST

Intussen deed zich een ramp voor in de museumgebouwen. Daar werd in 2007 een van de ergste asbestvervui-

lingen uit de Nederlandse geschiedenis ontdekt. De panden moesten meteen dicht. Vier medewerkers kregen een opleiding asbestverwijderaars, om in witte pakken en met luchtmaskers op de circa 1000 geëxposeerde voorwerpen te reinigen. We hadden tevoren nooit kunnen bedenken hoe zwaar en benauwd dat werk is. Vrijwilligers stonden klaar om alles uit de sluis aan te pakken, te registreren en in te pakken.

Natuurlijk konden deze voorwerpen onmogelijk naar het depot van Bekking. Met gehuurde wagens brachten we alles naar het depot van het Nationaal Rijtuigmuseum in Leek (Groningen), op bijna 200 km afstand; dichterbij was niets te vinden. Maar hier was wel 400 m² op een verdieping beschikbaar, compleet met ruime lift. Het was met grote vrachtwagens wel een kunst om zonder schade tussen de bomen te rijden. Ook was er aan het begin van onze ruimte een steile hellingbaan waar je niet met een wagen overheen kon. Iemand moest het toch eens proberen en brak meteen wat gipsafgietsels.

De nieuwe vaste presentatie van het museum werd ruim opgezet, waardoor de helft van de voorwerpen niet terugging naar het museum. Waar moesten al die depotstukken nu heen?

NIEUW DEPOT

De op termijn voordeligste oplossing was een nieuw depot van de gemeente op eigen grond, maar dat bleek politiek niet haalbaar. Het werd dus toch weer huren in een bestaande hal van een industrieterrein. We konden profiteren van de ervaring van de collega's van het Armandomuseum. Een opsteker was dat Verhuiscgroep Pot kon worden ingehuurd voor het transport uit de twee oude depots. Meteen na de heropening van het museum in 2009 gingen we aan de slag. Maria Bremmer: 'Van het krappe, mufte en donkere depot bij Bekking naar het ruime en lichte depot was letterlijk een verademing.'

We kregen voor het eerst een apart alarmsysteem en liefst 450 m² plus 50 m² voor het Mondriaanhuis. Op het

Links: Het schilderijenrek, 2009.

Rechts: Maria Bremmer werkt aan de verhuisregistratie, 2009.

Achterin blauwe corlettes.

LITERATUUR

■ Burchard Elias, *Flechte 1878-2003. Geschiedenis van een Vereniging en een Museum (Amersfoort 2005)*

Gerard Raven is conservator en hoofd Collectie van Museum Flechte.

oog enorm, maar we hadden om 1000 gevraagd; op termijn zouden we er dus weer uitgroeien. Er waren meer nadelen; zo was de sprinklerinstallatie omstreden, ondanks de brand in de Elleboogkerk.

Het duurde weken voordat alle voorwerpen in het beveiligde depot stonden. Eerst moesten we zoveel mogelijk *corlettes* (open verhuiscwagens op kleine wielen) uitruimen, waarna ook de andere naar binnen konden. Daarna begon het uitpakken. Het vrijwilligersteam brandde echter in drie maanden op. Een belangrijke reden was dat maar twee van de zes paden lichtlijnen hadden; er was de eerste twee jaar domweg geen geld voor meer. We moesten dus vaak met een looplamp werken. Henk Woudenberg vertilde zich, zodat een operatie nodig was. Hij laat thuis alles vallen, maar 'tijdens de uitpaksessies brak ik slechts één onbelangrijk voorwerpje'.

NIEUW TEAM

De oplossing was: nieuwe mensen met nieuwe energie. Eind 2009 kwam Piek Theisens een werkervaringsproject doen. Dankzij de OVF konden we haar al na een paar maanden inhuren en ten slotte kwam zij in vaste dienst als collectiebeheerder. Samen met nieuwe vrijwilligers bedacht zij allerlei methoden voor een efficiëntere inrichting. Een doorbraak was de aanleg van de ontbrekende lichtlijnen en de komst van zware stellingen voor meubelen, fietsen en gevelstenen. De inpakruimte is ruimer geworden en er is nu een computer met aansluiting op het registratiesysteem in het museum. We hoeven dus niet meer met usb's over straat.

Nu het depot op orde is kan er ook weer onderzoek plaatsvinden, zoals de tegelcollectie (zie p. 3). Op termijn komt er wel weer geld voor extra schilderijenrekken en andere verbeteringen. Nog steeds zijn niet alle verhuisdozen uitgepakt, maar de standplaatsregistratie is tenminste actueel. Marjolein van Harmelen: 'Een depotverhuizing is een goede aanleiding tot grote schoonmaak. Dat verfrist, inspireert en kan tot nieuwe inzichten leiden.'

Burchard Elias

De Koppelpoort door Johannes (Jan) Weissenbruch (1822-1880) uit omstreeks 1860 is mij lief om diverse redenen.

Allereerst omdat het een prachtig schilderij is en vervaardigd door één van de beste stadsgezichtschilders van zijn tijd. Temeer ook omdat er weinig vergelijkbare stukken uit die periode bekend zijn.

Ten tweede omdat de poort zo'n belangrijke rol speelde in de geschiedenis van de Oudheidkundige Vereniging Flehite. In het begin van de negentiende eeuw waren de meeste poorten en een groot deel van de middeleeuwse omwallingen van Amersfoort afgebroken. De Koppelpoort was dat lot ontlopen. Maar velen in de gemeente hoopten dat dit gebouw door verwaarlozing zó bouwvallig zou worden dat afbraak onvermijdelijk zou zijn. Dan was het: opgeruimd staat netjes. De vermaarde voorvechter van de Nederlandse monumentenzorg Victor de Stuers dacht daar anders over. Hij wist te bewerkstelligen dat

Foto: Ep de Ruiter/
Museum Flehite

Burchard Elias is
oud-directeur van
Museum Flehite.

het rijk geld voor de restauratie van dit bijzondere monument beschikbaar stelde en dat rijksbouwmeester P.J.H. Cuypers om niet zijn diensten zou aanbieden bij de restauratie. Maar de gemeente zei haar aandeel in de kosten niet op te kunnen brengen. De OVF heeft toen, uniek voor die tijd, een landelijke actie op touw gezet om het ontbrekende bedrag bijeen te krijgen. Met succes. Zo werd de Koppelpoort in 1886 in oude luister hersteld.

De verwervingsgeschiedenis van het schilderij is ook bijzonder. De verkoper vond de taxatieprijs van de gerenommeerde Haagse antiquair Hoogsteder in feite onfatsoenlijk laag. Hij besloot daarop het doek te veilen. Door de veel te hoge ondergrens bleef het schilderij onverkocht. Was die er niet geweest, dan was de opbrengst ongeveer de taxatieprijs geweest. Daarna kon het museum de Weissenbruch alsnog voor die prijs aankopen! Ik geef de pen door aan Cor van den Braber.

Robin Bruinsma en Gerda Kalmann,
Rusthof, meer dan zerken en urnen
(Amersfoort: Brayn Books 2013), 160 pp,
ISBN 9789082126617, € 17,50

Crematorium en Begraafplaatsen Amersfoort hebben een mooi fotoboek laten maken, afgewisseld met vlotte verhalen, zoals over de ovenist, de grafdelver, de begrafenisondernemer en de drager. Ook is er aandacht voor Remco Reidings onderzoek naar Russische graven, de crematie van dakloze Rini Postma en de begraafplaats aan de Soesterweg. De geschiedenis van Rusthof staat echter niet hier maar in jaarboek Flehite 2011.

Addy Schuurman en Rob Hoegen,
De Jongens van De Amersfoortse:
portret van een innovatieve verzekeraar
(Amersfoort: Brayn Books 2013), 176 pp,
ISBN 9789082126631, € 19,50

Hoewel de titel anders doet vermoeden is dit een historisch overzicht vanaf de oprichting in 1938, onder de naam Stichting voor Protestantisch Christelijke Ziekenhuisverpleging. Het boek is een opdracht van het verzekeringsbedrijf. Persoonlijke verhalen zorgen voor afwisseling.

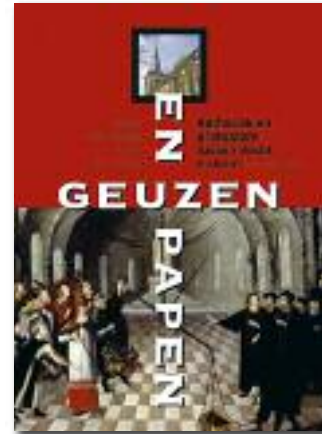
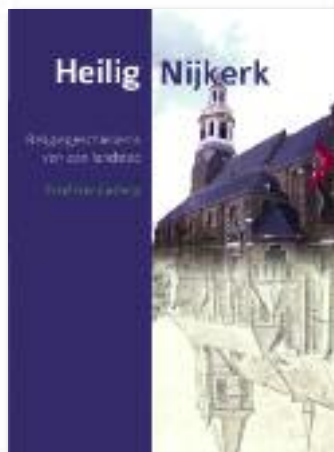
Manja Croiset, *De Shoah die nooit voorbijgaat: (familie)historie*
(Amsterdam: Brave New Books 2013),
€ 29,95, verschijnt 24 april

De auteur werd geboren in 1946, maar is getekend door familietrauma's uit de oorlog. Zij schrijft: 'Dit boek is een compilatie teksten uit vele andere en een paar in het heden geschreven; daardoor lopen verschillende stijlen door elkaar heen.' Haar Amsterdamse vader zat in 1942 kort in Kamp Amersfoort; het gezin kwam pas veel later in Amersfoort wonen. Bij de presentatie wordt ook de film *Manja* van Willy Lindwer getoond.

Fred van Lieburg, *Heilig Nijkerk: religiegeschiedenis van een landstad / John Exalto, *Hemels Hoevelaken: religiegeschiedenis van een valleidorp**
(Zoetermeer: Boekencentrum 2014),
192 pp/96 pp, ISBN 978 90 239 2720 4/
2710 5, € 15,-

Bij uitzondering een dubbelboek van net over de grens. Terecht is de geschiedenis van de twee pas laat gefuseerde gemeenten los beschreven. In beide werd de protestantisering opgelegd door de overheid, maar er bleven vormen van dorps bijgeloof en later kwamen er ook joden, lutheranen en katholieken.

Henk Michielse, Jan Out en Gerrit Schutte (red.), *Geuzen en papen: katholiek en protestant tussen Vecht en Eem, circa 1550-1800*

(Hilversum: Verloren en Stichting Tussen Vecht en Eem, 2013), 408 pp,
ISBN 9789087043902, € 29,-

Bundel met algemene en dorpsgerichte artikelen. Waarom bleven Baarn, Eemnes, Soest en veel Gooise dorpen grotendeels katholiek en werden andere juist protestant? En hoe gingen de groepen met elkaar om?

Loes van Overeemlaan 8: archeologisch onderzoek voorafgaand aan de bouw van het nieuwe Dierenbeschermingscentrum, in de periferie van het voormalige concentratiekamp Amersfoort

(Amersfoort Onder Ons deel 35, Centrum voor Archeologie 2014),
€ 29,95, verschijnt maart

Een belangrijk deel van het rapport gaat over de aangetroffen resten uit de Tweede Wereldoorlog: een grote afvalkuil vol militair materiaal en de overblijfselen van de garageloods, behorende bij Kamp Amersfoort (zie omslagfoto).

TILLY DU PUI & GERARD RAVEN

DAAGENDA AGE

De activiteiten vinden plaats in Museum Flehite, tenzij anders vermeld; NGV in De Brug, Schuilenburgerweg 2. Tentoonstellingen zijn geordend op einddatum. NGV = *Nederlandse Genealogische Vereniging*, <http://amersfoortengv.nl>; OVF = *Oudheidkundige Vereniging Flehite*.

Dinsdag 18 februari, 20-22 uur
NGV-lezing door Janjaap Luijt: *Archiefonderzoek naar goud en zilver*.

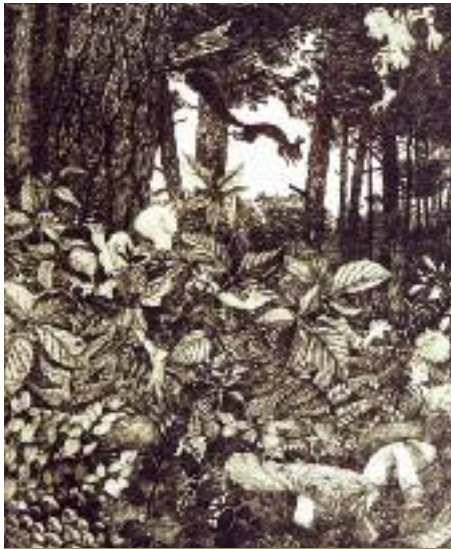
Dinsdag 25 februari, 20-22 uur
OVF-lezing door Ton Reichgelt: *Oud schrift*.

Dinsdag 11 maart, 20-22 uur
OVF-veiling van dubbele prenten. Zie p. 3.

Donderdag 13 maart, 17-19 uur
Historisch Café in De Observant. Op www.archiefemland.nl/actueel/agenda kunt u zich aanmelden voor de maandelijkse digitale uitnodiging.

Dinsdag 20 maart, 20-22 uur
NGV-lezing door Hans van den Broek: *Koorts en honger*.

Dinsdag 25 maart, 20-22 uur
Algemene Ledenvergadering OVF.

Dirk Boode, *Leven in het bos*, ets, z.j.
(foto: Ep de Ruiter/Museum Flehite).

T/m 6 april
De collectie verrijkt. Aanwinsten vanaf 2000. Tentoonstelling van o.a. Boode, Escher en Fiks. Zie www.museumflehite.nl.

N.B: *Het museum is alleen in het weekeinde geopend (11-17.30 uur) i.v.m een verbouwing.*

Donderdag 10 april, 17-19 uur
Historisch Café in De Observant. Zie 13 maart.

Zaterdag 12 april, 11 uur
OVF-wandeling *Moderne Devotie* o.l.v. dhr. J. Koekkoek. Start voor de deur van de Sint-Joriskerk (naast de fietsstalling). Gratis voor leden, € 3,50 voor niet-leden. Aanmelding via wandeling@historisch-amersfoort.nl.

Dinsdag 15 april, 20-22 uur
NGV-Ledenvergadering en -lezing Jaap van Zweeden: *Digitalisering bij de NGV*.

Vrijdag 25 april, 18 uur
Brongerslezing in RCE, Smallepad 5. De lezing begint om 19.30 uur. Zie p. 4.

Donderdag 8 mei, 17-19 uur
Historisch Café in De Observant. Zie 13 maart.

Dinsdag 15 mei, 20-22 uur
NGV-lezing door Mira Benes: *Boek maken in Word*.

Dinsdag 27 mei, 20-22 uur
OVF-lezing door Michiel Kruidenier en Bastiaan van de Kraats: *Verleden en toekomst van de WAR (Warner Jenkinson)*. Lezing i.h.k.v. het seizoensthema *Amersfoort en bedrijvigheid*.

12 april-9 juni
Stralende schoonheid V, iconententoonstelling. N.B: *Het museum is alleen in het weekeinde geopend (11-17.30 uur) i.v.m een verbouwing.*

12-19 juni
Openingsweek Eemhuis.

Zaterdag 14 juni (onder voorbehoud)
OVF-excursie naar Hilversum. Nadere info volgt via de Nieuwsbrief. Kosten: € 45,-. Aanmelding via: excursie@historisch-amersfoort.nl.

www.amersfoortopdekaart.nl

Zoek de historische afbeeldingen van elke plek in Amersfoort. Een combinatie van de collecties van o.a. Archief Eemland en Museum Flehite.

Open huis Centrum voor Archeologie

Iedere woensdagmiddag van 14.00-16.30 uur kunt u de werkplaats en expositieruimte bezoeken. Tevens spreekuur voor eigen vondsten. Langegracht 11, toegang gratis.

Spreekuur familiegeschiedenis

Elke tweede donderdag in Archief Eemland, 14-16 uur. N.B.: voor april en mei zie www.archiefemland.nl

KRONIEK

verschijnt viermaal per jaar. U kunt het blad thuis ontvangen door lid te worden van:

- Oudheidkundige Vereniging Flehite voor € 30,-, waarbij u ook het jaarboek Flehite ontvangt;
- Stichting Archeologie Amersfoort voor € 25,- per jaar, met optie jaarboek Flehite

Oudheidkundige Vereniging Flehite

Secretaris: Agnes Houët-Berenschot
Vondelplein 1 • 3818 BC Amersfoort
033 463 49 89
secretariaat@historisch-amersfoort.nl
www.historisch-amersfoort.nl

Museum Flehite

Postbus 699 • 3800 AR Amersfoort
033 247 11 00
info@museumflehite.nl
www.museumflehite.nl
Bezoekadres: Westsingel 50
Open: di-vr 11-17 uur, za-zo en tweede feestdagen 12-17 uur

Afdeling RO/Monumentenzorg Amersfoort

Postbus 4000 • 3800 EA Amersfoort
033 469 48 16
ma.cramer@amersfoort.nl
Bezoekadres: Stadhuisplein 1
Open: ma-vrij 9.00-17.00 uur (graag op afspraak)

Archief Eemland

Postbus 4000 • 3800 AE Amersfoort
033 469 50 17
archiefeemland@amersfoort.nl
www.archiefemland.nl
Bezoekadres: Stadhuisplein 7, vanaf april/mei Eemhuis, Eemplein 73 J
Open: ma-do 9-17 uur

Stichting Archeologie Amersfoort (STAA)

Archeologisch Centrum
Postbus 4000 • 3800 AE Amersfoort
033 463 77 97
fme.snieder@amersfoort.nl
www.amersfoort.nl/archeologie
Bezoekadres: Langegracht 11
Open: wo 14-16.30 uur en op afspraak

Redactie

Max Cramer • Tilly du Pui • Floor de Graaff • Gerard Raven • Francien Snieder • Yvonne Tanke • Piek Theisens

Redactieadres

Gerard Raven, Museum Flehite
Breedstraat 80 • 3811 BL Amersfoort
g.raven@museumflehite.nl
De redactie behoudt zich het recht voor om artikelen in te korten en/of te herschrijven, zo mogelijk in overleg met de auteur. Meningingen verwoord in de artikelen zijn niet noodzakelijk die van de redactie.

Uitgave van de *Kroniek* wordt mede mogelijk gemaakt door:

ISSN 1389-8442